

BİR KADIN YAZAR ZUHÛR VENÎSÎ'NİN ÖYKÜLERİNDE CEZAYİR BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Gamze Yücetürk KURTULMUŞ

Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
gamzeyugeturk@ardahan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6261-5858>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 09/05/2022, **Accepted / Kabul Tarihi:** 07/10/2022

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1114478>

BİR KADIN YAZAR ZUHÛR VENÎSÎ'NİN ÖYKÜLERİNDE CEZAYİR BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

ÖZ

Cezayir, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında iken büyük sömürge imparatorluklarından Fransa'nın yayılcı politikasının kurbanı olmuştur. Böylece Cezayir, bir yüzyılı aşkın bir süre kimliksizleştirilmeye ve sömürgecilik sisteminin getirdiği düzene karşı büyük bir direniş ve mücadele göstermek zorunda kalmıştır. Bu mücadeleye kalemleriyle katılanlar ise sömürgeciliğin izlerini edebiyata taşımıştır. Bunlardan biri de birçok çağdaşının aksine bütün eserlerini Arapça vererek dillerinin yok edilmesine karşı direniş gösteren Zuhûr Venîsî'dir. Henüz genç bir kadinken kurtuluş mücadelesine tanık olan Venîsî, direnişteki bu önemli rolünün yanı sıra roman yazan ilk kadın olmasıyla döneminin şartlarında yaşadığı bölge için öncü rol de üstlenmiştir. Hayatta olan yazarlardan Venîsî, bugüne kadar roman, biyografi, makale ve öykü türünde çok sayıda eser kaleme almıştır. Kendi yaşamını taşıdığı adeta birer günlük niteliğindeki bu eserlerinde ise geriye dönüş tekniğinin öne çıktığı görülmektedir. Makalede 2004 yılında yayımlanmış *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmû'atu'l-A'mâli'l-Kâmile* adlı hikâye koleksiyonundan seçilmiş beş öyküsü üzerinden Cezayir halkının bağımsızlık mücadelesine ve sosyo-ekonomik durumuna dair Venîsî'nin gözlemleri ve bunları anlatım biçimleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Bağımsızlık mücadelesi, Vatan, Cezayir edebiyatı, Zuhûr Venîsî.

ALGERIA STRUGGLE FOR INDEPENDENCE IN THE STORIES OF A FEMALE AUTHOR ZUHUR WANASİ

ABSTRACT

Under the rule of the Ottoman Empire, Algeria fell victim to the expansionist policy of France in the 19th century. Thus, Algeria had to show a great resistance and struggle against the disidentification and the order brought by the colonial system for more than a century. Those who participated in this struggle with their pens carried the traces of colonialism to literature. One of them is Zuhur Wanasi who resisted the threat of the destruction of their language by giving all her works in Arabic. Witnessing the liberation struggle when she was still a young woman, Wanasi also assumed a leading role for the region where she lived, by being the first woman to write a novel. Wanasi has written many works in the genre of novels, biographies, articles and stories. In these works, which are almost diaries, it is seen that the flash back technique comes to the forefront. In the article, Wanasi's observations on the Algerian people's struggle for independence and their socio-economic situation and the ways of expressing them will be examined through five stories selected from the story collection *Rusîkâdâ wa'l-Uhreyât-Majmû'atu'l-A'mâli'l-Kâmile* published in 2004.

Keywords: Colonialism, the Struggle for independence, Homeland, Algerian literature, Zuhur Wanasi.

GİRİŞ

Sömürgecilik sisteminin en dikkat çekici kurbanlarından Cezayir, iki bin yıldan fazla bir tarihe sahiptir. Fenike, Kartaca, Roma ve Berberî toprağı olmasının ardından 7. yüzyıldan itibaren bir Arap yurdu haline gelmiş ve 15. yüzyılın sonlarına kadar çeşitli Arap hanedanlıkları tarafından yönetilmiştir. Bu dönemden sonra Cezayir'de hüküm süren hanedanlıkların birbiriyle mücadeleleri ve kabileler arası çekişmeler siyasi parçalanmayı doğurmuştur. Endülüs'teki İslam krallıklarını düşürmeye yönelik *reconquista* hareketini tamamlamış olan İspanya ise böyle bir ortamda Akdeniz'in karşı kıyılarına, Cezayir'e ilerlemiştir. 1505-1513 yılları arasında Mersa'l-Kebîr, Vahrân (Oran) ve Bicâye gibi Cezayir sahilindeki önemli merkezleri ele geçirmiştir.¹

İspanyol eziyetlerinden kurtulmanın yolunu Osmanlıdan yardım istemekte bulan Cezayirliler, 1518 yılından itibaren üç yüz yıl kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Bu süre boyunca Beylerbeyi (1518-1587), Paşalar (1587-1659), Ağalar (1659-1671) ve Dayılar (1671-1830) adı altında farklı yönetim anlayışının şekillendirdiği dönemler görülmüştür. Ancak 19. yüzyıl başlarında Osmanlı hakimiyetinin iyiden iyiye güç kaybetmesiyle birlikte Cezayir yerlilerinin ayaklanması, Cezayir'in işgalinde Fransızları harekete geçiren etkenlerden olmuştur. Ayrıca Fransız hükümetinin iki Cezayirli Yahudi tüccardan borç para ve hububat alıp borçları ödemede sorun çıkarması, bunun üzerine Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'nın da tebaası durumundaki bu tüccarların hakkını aramak için bazı Fransız gemilerine el koyması; iki ülke arasında gerginliğin başlamasına sebep olmuştur. Bu gerginlik, Fransa'ya istediği bahaneyi vermiş ve böylece Fransızlar, Batı Akdeniz'de sömürge sahibi olarak İngiltere'ye karşı üstünlüğü ele geçirmelerini ve Akdeniz ticaretinden daha büyük pay almalarını sağlayacak Cezayir üzerindeki planlarını 16 Haziran 1827'de savaş ilan ederek faaliyete geçirmiştir.² Fakat iç meseleleri yüzünden Fransa, üç yıl başkent Cezayir'i abluka altında tutmakla yetinmiş, işgali ancak 5 Temmuz 1830 yılında gerçekleştirebilmiştir. Sınırlı işgal politikasını benimseyen ve yalnız başlıca şehirlerle iktidar noktalarını ele geçiren Fransa'nın hakimiyeti 1840 yılına kadar daha çok kıyı kesiminde görülürken³ bu tarihten sonra Fransızların Cezayir'e yerleşimleri genişleyerek devam etmiştir. Ancak Emir Abdulkadir ve Emir Ahmed'in önderliğindeki vatanseverler, işgalin başladığı ilk yıllardan itibaren yaklaşık on yedi sene Fransız işgal kuvvetlerine karşı büyük bir direniş göstermiştir. 1847 yılında ise Osmanlı hükümeti Fransız işgalini tanıyarak Cezayir üzerindeki haklarının sona erdiğini ilan etmiş⁴ ve nihayetinde Cezayir, Fransa'nın bir sömürgesi haline gelmiştir.

Sömürge sisteminin bir gereği olarak Fransa, önce Cezayir'i işgal etmiş, sonra onun toprağına el koymuştur. Ardından toprağın eski sahiplerini karın tokluğuna çalıştırarak sömürmüştür.⁵ Yerli halkı dağlık verimsiz topraklara sürüp *Fransız Cezayiri*'ni⁶ oluşturmak amacıyla Fransa'dan getirilen yerleşimcilere en verimli toprakları vermiştir. 1919 yılına kadar Müslüman yerli halktan Fransız vatandaşlarına göre iki kat daha fazla vergi almış, I. Dünya Savaşı'nda Cezayirli Müslümanları daha uzun süre askerlik yapmakla yükümlü tutmuştur. Yoksulluğa itilen Müslüman Cezayir halkı Fransa'nın ihtiyacı olan iş gücünü sağlamaya mecbur bırakılmış ve Fransa'ya işçi olarak gitmiştir. Savaş öncesi kırsal kesimde yaşayan fakir yerli halktan Fransa'ya giden işçi sayısı 45 bin iken bu sayı, savaş sırasında işçi ve asker olarak savaşa katılanlardan dolayı 80 bine çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa, yetmiş 1,5 milyon insanını kaybetmesi sebebiyle insan gücüne bir kez daha ihtiyaç duymuş ve 1946'dan sonra Cezayir'den Fransa'ya işçi göçü yeniden artmıştır.⁷

1 ¹ Nâsirüddin Saîdünî, "Cezayir (Tarih)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 9 Mayıs 2022); Kemal Kahraman, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 9 Mayıs 2022).

2 Kahraman, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)".

3 Dursun, "Cezayir (Sömürge Dönemi)".

4 Kamil Karasu, *Cezayir Arap Romanının Doğuşu ve Gelişimi (1962-1992)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 5-6.

5 Jean Paul Sartre, *Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir*, çev. Süheyla N. Kaya (İstanbul: Belge Yayınları, 1995), 23.

6 Fransa'nın Cezayir halkını kendi içinde eriterek ortadan kaldırmaya yönelik izlediği yöntem. Cezayirliler, bir taraftan Fransız yapılmaya çalışılırken diğer taraftan Fransız olmanın nimetlerinden mahrum bırakılmıştır. Bu konuda bk. Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Aydın Emeç (İstanbul: Sosyalist Yayınlar:13, 1994).

7 Aysel Fedai, *Fransa Hakimiyetinde Cezayir (1914-1954)* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 77, 79.

Fransa; Cezayirliyi sadece yoksulluğa iterek onun toprağına ve dahası canına göz dikmemiş, Müslüman Cezayirli kişiliğini yok etmek ve Cezayirli Arap kimliğini ortadan kaldırmak için de uğraşmıştır. Bu amaçla yapılan ilk faaliyetlerden biri, Arapça eğitim-öğretimi yasaklayarak Fransız siyasi ve kültürel fikirlerini benimsetecek Fransız okulları açmak ve Fransızca'yı öğretmek olmuştur.⁸ Öyle ki dilini kaybetmiş bir millet, zaten kimliğini kaybetmiştir. Cezayir halkı bunun bilincinde olarak duruma tepki göstermiş ve çocuklarını Fransız okullarına göndermeyi reddetmişse de bu defa Müslüman nüfusun okuma yazma oranında ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir.⁹ Böylelikle bu türden tepkilerin kendilerine pek bir yarar sağlamadığını düşünen yerli halkın çoğunluğu için dilsel ve kültürel yabancılaşma kaçınılmaz hale gelmiştir. Ataöv'ün bir anısı bu yabancılaşmayı yansıtır türdendir:

“Ankara’ya ilk atanan Cezayir diplomasi temsilcisi kendi gibi Arap olan Mısır Büyükelçisiyle benim önümde yarı İngilizce yarı Fransızca konuşmuş, niye ana dilleri olan Arapçayı kullanmadıklarını kendine sorduğumda, ben Arapça bilmem ki, biz Afrikalılara yalnız Avrupa dili öğrettiler demişti”¹⁰

Fransa'nın dil politikası öylesine etkili ve başarılı olmuştur ki Cezayirli'lere sadece dillerini unutturmakla kalmamış aynı zamanda Arapların birleşmelerini de engellemiştir.

Fransa'nın Cezayirliyi kimliksizleştirme yollarından biri de onların değer yargıları ve gelenekleri üzerinden olmuştur. Cezayirli kadının adeta bir üniforması, Cezayir halkı için de bir bayrak sembolü olan beyaz çarşafa karşı özellikle 1930-35 yıllarından itibaren bir mücadele başlatılmıştır.¹¹ Fransa'nın siyasi bir doktrin haline getirdiği bu mücadelesini Fanon, onların ağzından “Cezayir toplumunu kendi yapısı içerisinde, kendi mukavemet kaleleri içinden vurmak istiyorsak, her şeyden önce kadını fethetmeliyiz, gizlendikleri çarşafın içinden, erkeklerinin kapattıkları evlerden onları bulup çıkarmalıyız”¹² sözleriyle ifade etmiştir. Fakat Fransa, Cezayir kadınının toplumdaki yerini sorgulayıp onları ailelerine karşı -sözde- savunurken aynı dönemde Fransız kadınları haklarını kazanmak için mücadele ediyordu. Bu paradoks, onların amaçlarına gölge düşüren bir durumdur ki sonunda kazanan yine Cezayir halkı olmuştur.

İşgalcinin kültür tahribatı yaratmak amacıyla kadınları açarak kendi taraflarına çekmede gösterdiği kararlılık ve Cezayir halkını fakirliğe, cahilliğe, geri kalmışlığa, kimlik bunalımına mahkûm etmeye yönelik tüm çabası halkın vatan ve millet bağlılığını, bağımsızlık arzusunu daha çok güçlendirmekten başka bir işe yaramamıştır. Öyle ki kadınların çarşafalarını attırıp toplumdaki konumlarını sorgulatma çabaları, geleneklerin güçlenmesine yol açtığı gibi sömürgecinin yıkıcı eylemine karşı yürütülen direniş mücadelesine onların faal olarak dahil edilmesini sağlamıştır. 1955 yılına kadar mücadeleyi sadece erkekler yürütürken bu tarihten itibaren kadınlar da dahil tüm milleti seferber etme ihtiyacı doğmuştur. Kadınlar önceleri dağlarda çetelere sağlık hizmeti götürürken zamanla onlardan da erkeklerin göstereceği bütün fedakârlık ve güven beklenir olmuştur.¹³ Aynı şekilde eğitim faaliyetlerinin kısıtlanmasına, dil ve dinlerine yönelik yapılan saldırılara karşılık 1931 yılında Fransızlaşmayı reddeden hem İslam kimliğini hem de Arapçayı yaşatmayı amaçlayan Cezayir Müslüman Âlimler Birliği kurulmuştur. Sömürge yönetiminden bağımsız kurduğu okullarla Müslüman Cezayirlinin eğitiminin devamını sağlamış bu birlikle ulusal kurtuluş mücadelesinin ilk hareketi başlatılmıştır.¹⁴

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sı, Cezayir halkına yanlarında yer almalarını teklif ettiyse de onlar Fransa tarafında bulunmuştur. Karşılığında ise Fransız sömürgesinden bağımsızlık sözü almıştır. Ne var ki savaş bittiğinde 8 Mayıs 1945 yılında Cezayir halkı, ellerinde *hürriyet*, *demokrasi* ve *istiklal* yazılı pankartlar ve Cezayir bayrakları ile Setif, Guelma kentlerinde zafer gösterileri yapmıştır. Bunun üzerine Fransızlar silahlı müdahalede bulunarak 45 bin sivil katletmiştir.¹⁵ Bu katliam, Cezayirli'lere sindirmemiş

8 Malika Sahel, “The Algerian Post-Independence Linguistic Policy- a Recovery of National Identity”. *European Journal of Language and Literature Studies*, 3/2 (2017), 38.

9 Sahel, “The Algerian Post-Independence Linguistic Policy”, 39.

10 Türkkaya Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü* (İstanbul: İleri Yayınları, 2010), 16.

11 Frantz Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, çev. Kâmil Çileçöp. (İstanbul: Pınar Yayınları, 2016), 44.

12 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 45.

13 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 54-55.

14 Karasu, *Cezayir Arap Romanının Doğuşu ve Gelişimi (1962-1992)*, 10.

15 Fedai, *Fransa Hakimiyetinde Cezayir (1914-1954)*, 107.

aksine bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesi fikrini akıllarına, yüreklerine kazımıştır. Bu yolda başarılı olmaları Ataöv'ün belirttiği şu üç desteği kazanmalarıyla mümkün olmuştur: “Her sömürgecinin kendi halkının bilinçlenmesi; sömürgeci devletin kendi anayurdundaki yurttaşları arasında haktan, hukuktan yana olanların kazanılmaları; dünya kamuoyunun desteği”.¹⁶ Bu katliamın o ana kadar “Cezayir’in kaderine karşı kayıtsız ve bihaber kalan bölgelerin haber bültenlerini ve gazete sütunlarını haftalarca işgal etmesiyle”¹⁷ Cezayir halkı, daha önce zaten elde etmiş olduğu diğer desteklerin yanında dünya kamuoyunun desteğini de kazanmıştır. Böylelikle 1 Kasım 1954 gecesi Azizler Yortusu Günü’nde Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Başlangıçta Fransa, onların kurtuluş mücadelesini hafife almıştır. Ancak özellikle 1960 yılında Afrika’daki sömürgelerin birbiri ardına bağımsızlığını kazanması, Fransa’nın Cezayir’i elde tutamayacağını anlamasına ve milliyetçi liderlerle anlaşma başlatmasına yol açmıştır. Art arda yapılan görüşmelerin sonucunda yaklaşık sekiz sene süren Kurtuluş Savaşı amacına ulaşmış ve Cezayir 3 Temmuz 1962’de resmî olarak bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁸

Yüz otuz iki yıllık işgal dönemi süresince Fransa, beş milyon Cezayirliyi katlederek Cezayir’de egemenlik kuranlar arasında en kanlı yönetimi sergilemiştir. Fransız sömürgeciliği gibi vahşi bir düşmanın hakimiyetindeki halkın felaketi onun aynı zamanda cesareti ve zaferi olmuştur.¹⁹ Fakat Cezayirlilerin bir yüzyıldan fazla bir zamanda edindiği yaralarını sarması, cahilliklerini gidermesi kolay olmamıştır.

Bağımsızlık mücadelesinin içerisinde bulunmuş, o dönemleri yaşamış bir yazar olan Zuhur Venîsî de halkın işgal sürecinde ve sonrasında yaşadıklarını çeşitli yönleriyle kaleme almıştır. Bu çalışmada farklı yıllarda yazılmış beş öyküsü üzerinden yazarın bağımsızlık mücadelesine, direnişe ve devrime dair gözlemleri, duyguları ve bunları anlatım biçimleri incelenecektir.

1. ZUHÛR VENÎSÎ’NİN HAYATI VE EDEBÎ YÖNÜ

1936 yılında Cezayir’in Konstantin şehrinde dünyaya gelen ve hala hayatta olan Venîsî, gençlik çağına kadar dar gelirlili fakat kültürel ortamın zengin olduğu bir semtte yetişmiştir. İlköğrenimini Konstantin’de Cezayirli Müslüman Âlimler Birliği’ne bağlı okullarda tamamlamıştır. Edebiyat ve felsefe alanlarında lisans eğitimi ve sosyoloji alanında ise lisansüstü eğitimi almıştır. Erken yaşta dönemin meşhur eğitim kurumlarından, adeta sömürgeciliğe karşı bir mücadele ve direniş alanı durumunda olan Özgür Arap Okulları bünyesindeki es-Sâdıkiyye okulunda öğretmenlik hayatına başlamıştır. Fakat bağımsızlık sonrası dönemde hükümet tarafından bu kurumlarda çalışan diğerleriyle birlikte öğretmenlik yetkisi elinden alınmıştır.²⁰ Ayrıca basın-yayın alanında çalışmış ve parlamento üyesi olarak görev yapmıştır. Ulusal Bağımsızlık Cephesi saflarında siyasi mücadeleye dahil olan Venîsî, Direniş Madalyası sahibidir. 1964 yılından itibaren iki yıl süreyle dönemin Vakıflar Bakanı Ahmed Tefvik el-Medenî’nin sekreteryası işlerini yürütmüştür. 1966 yılından itibaren bir süreliğine öğretmenlik mesleğine dönüş yapmıştır. 1982 yılından itibaren beş yıl süreyle Cezayir Hükümeti’nin üyesi olarak Sosyal Koruma Bakanlığı görevine getirilmiş ve böylece Cezayir’in ilk kadın bakanı unvanını kazanmıştır. Ardından Millî Eğitim Bakanlığı da yapan Venîsî, Cezayirli Kadınlar Birliği, Yazarlar Birliği ve Cezayirli Gazeteciler Birliği başta olmak üzere pek çok kurum, örgüt ve birliğin kuruluşuna öncülük etmiştir. Ayrıca bağımsızlık mücadelesine katkıları ve kültürel faaliyetleri sebebiyle Multekâ’t-Tesâmuh ve’l-Hivâr (2001), el-Yûbîl ez-Zehebî li Sevrati’t-Tahrîr (2004), Câmî’atu Emîr Abdilkâdir (2005), er-Rîsetu’z-Zehebiyye li’l-Fikr ve’l-İbdâ‘ (2008) ve el-Cemîlât mine’l-Mihricâni’s-Sekâfi li’ş-Şi’ri’n-Nisevî (2010) gibi çok sayıda ödül ve madalya kazanmıştır.²¹

16 Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, 64.

17 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 74.

18 Karasu, *Cezayir Arap Romanının Doğuşu ve Gelişimi (1962-1992)*, 18, 25.

19 Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (UHİM), “Yirminci Yüzyılda Soykırım ve Katliamlar” (Erişim 9 Mayıs 2022); Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 36.

20 Turgay Gökgöz - Menekşe Filiz Yıldırım, *Modern Cezayir Öyküsü* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2019), 123.

21 Gökgöz - Yıldırım, *Modern Cezayir Öyküsü*, 124; Radwa Ashour vd. (ed.), *Arab Women Writers: A Critical Reference Guide (1873-1999)*, (Cairo and New York: the American University in Cairo Press, 2008), 511.

Gazeteci, siyasetçi, yazar, eğitimci ve mücahit gibi birçok kimliğe sahip olan Venîsî, eserlerini devrim, kadın meseleleri ve sosyo-ekonomik şartlar üzerine odaklayarak edebî yönüyle de kadının ve toplumun ulusal ve uluslararası alanda temsilcisi ve savunucusu olmuştur. Öykü ve makale niteliğindeki ilk yazıları *el-Basâ'ir*, *es-Sekâfe*, *el-Mucâhid*, *eş-Şa'b*, *es-Selâm* gibi gazetelerde olduğu kadar *el-Hurriye*, *Le Monde Diplomatique*, *el-Izdirâbu'l-Edebî* gibi süreli yayınlarda da yayımlanmıştır. Ayrıca kadın meseleleriyle ilgilenen *el-Cezâiriyye* isimli derginin editörlüğü görevinde bulunmuş ve basın dilinin Arapçalaşmasına da önemli katkıları olmuştur.²²

Bağımsızlık süreci ve sonrası dönemde Mevlûd Fir'avn, Mevlûd Ma'ammerî, Asya Djebar gibi Cezayirli yazarlar, bağımsızlık ve devrim konusundaki taleplerini ve düşüncelerini ancak Fransızca eserler vererek bütün dünyaya duyurabileceklerini düşündüklerinden ya da Arapçayı yazı dili olarak yetkin bir şekilde kullanamadıklarından eserlerini Fransızca vermişlerdir.²³ Venîsî ise yok edilmeye çalışılan Arapçanın koruyuculuğunu üstlenmiş bir yazar olarak eserlerini her zaman bu dilde yazmış ve kalemiyle Cezayir halkının kimliğini kazanma mücadelesi göstermiştir. *er-Raşîfu'n-Nâ'im* (1967), *'Ale's-Şâtî'i'l-Âhar* (1974), *eż-Zılâlu'l-Mumtedde* (1982), *'Acâ'izu'l-Kamer* (1996), *Rûsikâdâ* (1999) ve *es-Sâkinetu'l-Cedîde* (2010) olmak üzere altı kısa hikâyeye koleksiyonu, *Min Yevmiyyâti Muderrise Hurra* (1978), *Lûnca ve'l-Ğûl* (1993), *Cisr li'l-Bûh ve Âhar li'l-Hanîn* (2007) isimlerinde üç romanı, eğitim, meslek, siyasi ve toplumsal hayatının bir özeti niteliğindeki *'Abra'z-Zuhûr ve'l-Eşvâk* (2012) adında bir otobiyografisi bulunmaktadır.

Genelde Kuzey Afrika'da özelde ise Cezayir'de Arapça yazılmış modern edebî biçimlerin ortaya çıkışı, diğer Arap ülkelerinden yaklaşık yüz yıl sonra, 1950'lerde gerçekleşmiştir.²⁴ İşgal döneminde Arapça öğretiminin neredeyse tamamen kaldırılması ve yayıncılık yasakları sebebiyle Cezayir'de edebî canlanma, önceleri Fransızca eserlerle başlamış, daha sonra Arapça eserler ortaya çıkmıştır. Bu dönem Arapçada ilk edebî faaliyetler şiir ve kısa hikâyeye ile başlamıştır. Maddî ve manevî koşullar, yazarların edebî roman yazmak için çabalamasına ve bu türde yazmayı düşünmesine fırsat tanımadığından gerekli teknik ve dil yeterlilikleri kazanıldıkça roman türüne geçiş yapılmıştır.²⁵ Bağımsızlık sonrasında uygun koşul sağlanmaya başladığında Venîsî, Arapça roman yazan ilk Cezayirli kadın yazar olma fırsatını bulmuştur. Fakat toplum, kadının kendini duygusal olarak ifade etmesi amacıyla edebiyatı kullanmasını hoş karşılamamıştır. Bu sebeple ilk aşamada kadınlar, genellikle ulusu ve mücadelelerini yücelten neoklasik tarzdaki kaside ve molları güçlendirmeyi amaçlayan didaktik birkaç metinle öne çıkmıştır. Venîsî'nin ilk eserleri de böyledir. Eserlerinin konusu geleneksel sosyal ortam, ulusal mücadele ve fikirlerle sınırlıdır. Bu eserlerde kadınların çoğu mücadelede yer alan ve kutsal aile değerlerini koruyan geleneksel kadınlardır. Ancak 1980'lerden itibaren durum değişmiş ve kadın yazarlar daha fazla kendilerini ifade eden, duygularına ve bastırılmış isyanlarına hitap eden eserler kaleme almaya başlamışlardır.²⁶

Venîsî'nin eserlerinde hâkim tema olan direniş ruhu ve isyanı Abdulhamid b. Bâdis, Muhammed el-Beşîr el-İbrahimî ve Ahmed Rıdâ Hûhû'nun etkisiyleleşlediği söylenebilir.²⁷ Bununla birlikte eserleri çoğunlukla kendi yaşamından izler taşır. Bu yönüyle günlük tarzında olsalar da şiirsel bir üslup da taşımaktadırlar.

2. VENİSİ'NİN HİKÂYELERİNDE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNİN YANSIMALARI

Kadının geri planda bırakıldığı Cezayir toplumunda Cezayir Devrimi, kadının kendini ifade etmesinde ve erkeklerle yan yana eşit olarak ortak bir gaye uğruna mücadele etmesinde bir fırsat olmuştur. Zuhur Venîsî de bu devrime en çok kalemiyle katkıda bulunmuştur. Eserlerinde kahramanlarını genellikle anne,

22 Gökgöz - Yıldırım, *Modern Cezayir Öyküsü*, 133; Ashour, *Arab Women Writers*, 511.

23 Sophie Croisy, "Algerian History, Algerian Literature and Critical Theories: An Interdisciplinary Perspective on Linguistic Trauma and Identity Reformation in Postcolonial Algeria". *Interdisciplinary Literature Studies*, 10/1 (2008), 87-88.

24 Berrada, "Arab North Africa", 235.

25 Karasu, *Cezayir Arap Romanının Doğuşu ve Gelişimi (1962-1992)*, 49; Ahmet Hamdi Can, *Modern Cezayir Edebiyatı ve et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 48.

26 Berrada, "Arab North Africa", 236-237, 248.

27 Gökgöz - Yıldırım, *Modern Cezayir Öyküsü*, 132.

kız kardeş ve mücahide gibi kadın karakterler olarak seçen ve onların sorunlarına değinen Venîsî, aslında feminist harekete de öncülük etmiştir. Fakat bunu yaparken sadece kadının toplumdaki yeri meselesine odaklanmamış, devrim ve özgürlük savunuculuğu üzerinden feminist edebiyata bir yenilik getirmiştir.²⁸

Bu bölümde 2004 yılında yayımlanmış *Rusîkâdâ ve 'l-Uhreyât-Mecmû'atu'l-A'mâli'l-Kâmile* adlı hikâye koleksiyonundan seçilmiş beş öykü üzerinden Venîsî'nin vatan ve bağımsızlık mücadelesi konularını işleyiş biçimi incelenecektir.

Devrim zamanı ve sonrasını başarılı bir şekilde hikâyeleştiren önemli edebî şahsiyetlerden olan Venîsî, *ez-Zılâlu'l-Mumtedde* (Uzayan Gölge) isimli hikâye koleksiyonunda yer alan aynı isimdeki öyküsünü geriye dönüş tekniği üzerine kurmuş ve epik anlatımı benimsemiştir. Öyküde yazar, bağımsızlık mücadelesini yaşamış bir annenin gözünden yirmi beş sene öncesine -tam da bağımsızlık gününün yıldönümünde- dönerek savaşın kendisinde bıraktığı etkileri yansıtır. Ana karakter Zeynep, köydeki bütün erkeklerin devrimcilere katılmak için köyü terk ettiği, geriye sadece direniş ruhu olmayan yaşlıların kaldığı ve kocasının kendisini iki oğlu ve kayınpederiyle bıraktığı dönemleri hatırlar. Öykü, asker olan torununun sesiyle tekrar günümüze dönerek son bulur. O günlerden uzayıp bugünlere gelen kurtuluş mücadelesinin ve devrimin gölgeleri gençliğe ve torunlarına yansiyacak ve onlardaki vatan sevgisi ile ulus kimliğini güçlendirecektir.²⁹

Zeynep, bağımsızlık sonrasında dahi geçmişin karanlık günlerine döner, çünkü devrim onda iyimserlik adına bir şey bırakmamıştır. O, mevsimleri ve doğayı kişileştirme yoluna giderek karanlık günlerini şiirsel bir üslupla tasvir eder:

*(Zeynep) "Her seferinde, her yıl doğan tabiatın baharı ile yanında müjdecileri parçalanıp tomurcukları helak ediliyorken katledilen gençlik ve insanlık baharını bir arada yaşadı. Muhriplerin saldırılarından ve bombalarından, yaşlıların feryat figanlarından, çocuğunu kaybedenlerin ve çocukların üzüntüsünden, meçhule kaçanların çokluğundan yakınan tabiatın baharına tanık oldu. Yaşadığı her baharın çiçekleri; şarapnel parçaları, ölümün ve yok olmanın enkazıyla birbirine karışmıştı."*³⁰

Her koşulda sadece duygularıyla hareket eden yüzlerce cahil ve sıradan Cezayir kadınından biri olan Zeynep, artık ergenlik çağına ulaşmış büyük oğlunun sömürgeci yönetim tarafından askere alınması halinde devrimcilere katılmış babası ve akrabalarıyla karşı karşıya gelmesinden ve birbirlerini öldürmesinden korkar. Bu durumun sonuçlarını bir iç hesaplaşmaya girerek sorgular:

"Bugün oğlunu, ilk çocuğunu bırakması, hâkim yönetimin ondan oğlunu alması ve o yeşil renkli elbiseleri ona giydirmesi, bir tüfek taşıması ve o tüfekte aralarında babası, amcası, dayısının bulunduğu o kişilerin göğüslerine ateş etmesini emretmesi mantıklı mı?"

-Oğlu çok geçmeden Müslüman kardeşlerini öldüren bir kâfir olacak...

-Oğlu çok geçmeden işgalci yöneticilere sadık... vatan ve din haini olacak...

-Onlar, oğlunun ve atalarının toprağındaki bütün değerleri ezip çiğniyorken...

*Tüm bunlardan sonra onun sevgili oğlu olması nasıl mantıklı olur?"*³¹

Cezayirli için ölüme bir mana kazandırmanın tek yolu, Milli Kurtuluş Ordusu askeri olmaktır. İşgal altında bir hayatın uzun vadede hiçbir anlamı yoktur.³² Zeynep, bunu çok iyi bildiğinden oğlunun mücahitlerin arasına katılması için uğraşır. Mücahitlerin artık gönüllüye değil, sadece silah ve teçhizata ihtiyaç duymasına rağmen Zeynep, elinde avucunda ne varsa vermeye razı olur. Bir kuru ekmekten başka yiyecek bir şeyi olmadığı halde bir anda kulağında fark ettiği küpelerini satarak oğlunu mağaraya, mücahitlerin yanına götürür. Zeynep'in komutanla olan konuşmasında vatan aşkının derinliğini ve aynı zamanda halkın yoksulluğunu görmek mümkündür:

28 İkrâm Mehfî, "es-Sevretu't-Taħrîriyye fi'l-Kıssati'l-Kasîrati'l-Cezâiriyye ez-Zılâlu'l-Mumtedde li Zuhûr Venîsî enmûzecen". *Câmi'atu'l-Muhammed Haydar-Biskra Mecelletu Kulliyeti'l-Âdâb ve'l-Luğât*, 24/1(2019), 480, 482.

29 Mehfî, "es-Sevretu't-Taħrîriyye fi'l-Kıssati'l-Kasîrati'l-Cezâiriyye ez-Zılâlu'l-Mumtedde li Zuhûr Venîsî enmûzecen", 484-485.

30 Zuhûr Venîsî, *Rusîkâdâ ve 'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile* (Cezayir: Dâru'l-Hûma, 2004), 305-306.

31 Venîsî, *Rusîkâdâ ve 'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 313-314.

32 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 37.

“-Komutan, bendeki (para) bu...Oğluma askerî üniforma al...Ve sizinle silahsız yürümesinde, hatta çatışmalardan birinde silahını ganimet olarak elde etmesinde bir sakınca yok. Ona bir bıçak ver, bir demir parçası ver, onunla silahını elde eder. Sadece sizin karşınızda ve babasının karşısında, diğer tarafta asker olmasına izinverme...”³³

Savaşın ve sömürgeci yönetimin getirdiği yoksulluk ve açlık kavramlarının derinlemesine işlendiği öyküde, ana karakter Zeynep ve büyük oğlu aracılığıyla çekilen sıkıntı ve zorluklara rağmen, belki de bu yüzden büyük hayaller peşinde koşmayan, her zaman haline şükreden, elindekiyle yetinip fazlasını beklemeyen kadercı bir toplum sembolize edilir:

“Hatta onun (büyük oğlun) yarından tek beklentisi, garanti bir yemek... Mümkün olursa uzak planda bir gelin... Ve belki yakın planda bir kaşabiyye³⁴. Onun üstündekinin ipleri yıpranmış ve yamaları artmıştı.”³⁵

“Bir yemek koyulduğunda (Zeynep) kuşağını daha çok sıkılaştırır ve tokmuş gibi ailesi doyuncaya kadar sofradan geri durur... Arta kalan şeyleri yer... Arta kalanlar ne kadar da azdır...”³⁶

Öykülerinde tasvir ve benzetmelere sıklıkla yer veren Venîsî, *Hanîn* (Vatan Özlemi) adlı öyküsünde ise sembolik anlatıma ağırlık vermiştir. Bu öyküsünde insanın iç dünyasına daha fazla yöneldiği söylenebilir. Bu akımın getirmiş olduğu bir özellik olarak semboller ve mecazların fazla kullanımı, öyküde anlam kapalılığı yaratmıştır. Öyküde yazar henüz yirmi dört yaşında olduğu ve milli mücadelenin sonuç vermeye başladığı 1960 yılında ve o zamana kadarki süreçte yaşananların kısacık ömründe, hayatının baharı denilecek dönemde nasıl bir etki bıraktığı üzerinde duruyor. Sömürgeciliği volkanik bir dağa benzetirken işgali ilk yangına ve devrim sırasında yaşanan olayları ise diğer büyük patlamaya benzetmiştir:

“Volkan binlerce kantar doğal ve doğal olmayan patlayıcıyla dolu. Tam beş sene boyunca yükleri biriktirmeye ve toplamaya devam etti. Başlangıcı bundan çok daha önceydi, ilk yangının çıktığı yüz yıldan fazla bir süre önceydi. Peki bu son yangın mı?

Başlangıcından itibaren volkan, her türlü güzelliği, ışıltıyı ve özgürlüğü yok etti, yaşama engel oldu, ölüm ekti.”³⁷

Öykünün tamamına hükmeden sömürgecilik sisteminin acımasızlığı ve eziciliği ise tüm açıklığıyla vurgulanmıştır:

“Yangının başladığı o zamanki çağ; insanı insana köleleştirme çağıydı, ganimet çağıydı, her şeyi sömürme çağıydı...

-Güçlü ol ve her şeyi al, sonunda sen yağmacı hırsız değil, kıymetli galipsin.

... -Güçlü ol... Sadece zayıfların medeni efendisi olman için... Kötü sıfatlardan istediğini onlara vermek senin hakkındır... Sen en güçlü değil misin? O halde senin hakkındır.”³⁸

Venîsî'nin direniş hareketinde kadının rolünü anlattığı öykülerinden *el-Mer'etu'l-letî Telidu'l-Benâdik* (Tüfek Doğuran Kadın)'da çizilen kadın karakterler ise Fanon'un anlattığı direnişçi Cezayir kadınının portresine uymaktadır.

“Cezayir kadını ‘sokakta yalnız bir kadın’ olmayı ve devrimci görevi yerine getirmeyi aynı anda kendiliğinden öğrenmiştir. ...Cezayir kadını hiçbir eğitimi, bilgisi, deneyimi olmadan, çantasında üç el bombasıyla veya korsesine soktuğu bir bölgenin faaliyet raporuyla sokağa çıkar. ...Bazen hiç okuma yazması olmayan kadınlar tarafından ezberlenen karmaşık şifreli emirlerin götürülmesi ve çeşitli mesajların iletilmesi, Cezayir kadınına bırakılan işlerden birkaçıdır.”³⁹

Yine de mücadele, Cezayir kadını tarafından azimle, kendinden emin bir halde ve inanılmayacak bir

33 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 315.

34 Cezayir milli kıyafeti, bir tür kapüşonlu palto.

35 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 309.

36 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 311.

37 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 743.

38 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 743-744.

39 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 56, 58.

başarıyla yürütülür.⁴⁰

Öyküde Fransa'dan gelen yerleşimcilerin semtlerinden Konstantin'deki bir hastanede doktorun yardımcısı olarak çalışan ana karakter Zehiye, mücahitlerden biriyle nişanlıdır. Nişanlısının kendisine yüklediği sorumlulukla onlara yardım eder. Bu görev vesilesiyle hayatında ilk defa bir tüfeğe bu kadar yakın olduğu ise kendisine emaneti getiren bir kadın mücahit ile görüşmesi sırasındaki tavırlarından açıkça anlaşılmaktadır:

*(Fatma'nın) "Karnından, kemerinin altından siyah bir şey çıkardığını görünce şaşkınlıktan ağzımı açtım ve gözlerim yuvalarından fırladı. Yüzünü terk etmeyen bir kendinden eminlik ve gülümsemeyle eli, emanete uzandı. Sanki bana bir hediye veriyormuşçasına... Ona dokunamadım, dokunduğum anda beni sokacak kara yılan gibi gözümün önündeydi"*⁴¹

Tüfeği Zehiye'ye getiren, takma adı Fatma olan direnişçi kadın ise oldukça genç görünmesine karşın bu göreve alışmış ve daha soğukkanlı görünmektedir. İkisi arasında geçen diyalogda korku, endişe, tedirginlik duyguları ile özgüven, rahatlık duyguları bir paradoks oluşturmaktadır:

"-Fakat ben emanetin bu türden ya da bu büyüklükte olduğunu bilmiyordum, onu nerede saklayacağım?"

Ondan fazlasıyla nefret etmeme sebep olan halime acımasıyla şöyle dedi:

*-Tam olarak benim taşıdığım gibi, bu akşam, nöbetin bittiğinde nişanlının evine götüreceksin..."*⁴²

Yazar, bu öyküsünde yerli halkın ve toplumsal sınıfların durumunu yansıtan çevresel ve sosyal koşulları başarılı betimlemeleriyle gözler önüne sermektedir:

*"...Yüzü, Konstantin'de Yahudilerin Araplardan ayırt edilmek için evlerinin duvarlarına sürdüğü sarı rengin solukluğu gibi solgundu."*⁴³

*"Bir gün, babamı muayene etmek için biz Arapların hepsinin oturduğu o pis, dar caddelere benimle geldi..."*⁴⁴

Her türlü insani haktan mahrum bırakılan halkın tedavi hakkı da yok denecek kadar azdır. Öyle ki Sartre, Müslüman Cezayirîlilerin yaşadığı duvârların⁴⁵ kentlerden 30-40 km uzakta olduğu ve buralara doktorun yılda sadece iki kez gittiğini ifade eder.⁴⁶ Bu yüzden doktor, Zehiye'nin arkadaşı olarak kendisine tanıtılan hamile görünümündeki kadının muayene olmadan çıkmasına şaşırmıştır. Bu noktada öykü boyunca ilk defa yerleşimci Fransız doktor ile yerli halktan Zehiye arasında kısa bir diyalog geçer ve ardından paradoksların yer aldığı bir iç monolog tekniğiyle Zehiye'nin milliyetçi ve vatansever duyguları ortaya çıkarılır:

"-Arkadaşın nerede? Niçin onu muayene etmem için kalmadı... Bu bir fırsat... O, hamile değil mi?"

Cevap verdim: Evet!

Tuhaf hallerimden bir şey anlamadığı için şanslıyım. Fakat aniden bana yöneldi:

-Farkında mısın Zehiye? Fransa, Cezayir'de galip gelecek... Yakında bu çatışma çetesine son verecek...

...Acaba niçin bugün "Biz bu çeteyi yok edeceğiz" açıklamasını zihnime soktu... Askerî doktor olduğunu biliyorum, asker olarak düşünüyor... Bunu anladım ve aniden ondan geçmişte olduğundan daha fazla nefret ettim, bana iyi davranışlarına, tedavi ve ilaç konularında babama yardımına rağmen.

*... Odaya döndüm... Elimi emanete uzattım, elim artık titremiyordu. Bu kez onu yılan gibi görmedim... O, bir hazineydi."*⁴⁷

Keffu'l-Vatan (Vatan'ın Eli) adlı öykü ise kadın-erkek ilişkisi, evlilik ve hayatın anlamı, yaşlılık evresi, düşünme eyleminin önemi gibi meseleleri sorgulayarak başlar. İşleri gereği çok defa ayrı ayrı seyahat etme-

40 Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, 59.

41 Venîsî, *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 39.

42 Venîsî, *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 39-40.

43 Venîsî, *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 38.

44 Venîsî, *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 42.

45 Cezayir'de bir tür banliyö.

46 Sartre, *Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir*, 24.

47 Venîsî, *Rusîkâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 40-42.

lerine rağmen otuz yıllık evliliklerinde ilk defa birlikte turistik amaçlı yurt dışına, muhtemelen Paris olan “özgürlükler” şehrine, seyahate çıkan bir çiftin birbiriyle sohbetleri sırasında kadının vatanına duyduğu özlem ve “yabancılık” duygusu öne çıkarken erkeğin “özgürlük” kavramı üzerinde durması dikkat çeker. Tüm olumsuzluklarına rağmen insanın kendi vatanının verdiği sıcaklığın başka hiçbir yerde hissedilmeyeceği ifade edilirken “yabancılık” kavramının özellikle kadın üzerinden vurgulanması ise belki de kadının sorunlarına ve özlemlerine sırt çeviren kendi toplumunda aktif bir varlık olarak yetişmediğinden⁴⁸ özgürlükler şehrine uyum sağlayamıyor oluşudur:

“Evet özgürdü, fakat özgürlüğün tadını tam olarak hissettiği bir atmosferde değildi. Sevdiği toprakta değil, kendini yabancı hissetmediği insanlarla değil... Vatanı nerede?...”

Yabancılık, etrafındaki onlarca insana rağmen yalnızlık duygusudur; ıssızlık, boşluk, umutsuzluk duygusudur. Seninkinden başka güzel bir dünyada fakat senin olmayan bir dünyada, muhteşem, şeffaf bir şehirde fakat senin olmayan bir şehirde yalnız olduğun hissidir. Bunun her zaman senin şehrin olmasını istersin fakat ne kadar harika olursa olsun hiçbir şehir senin şehrin değildir. Her şehrin sahipleri ve halkları var. Sen ise tuhaf, yabancı bir turistten başka bir şey değilsin.”⁴⁹

“(Adam) Bense böyle tam özgürlük ve sınırsız güvenlik içindeki hayatı seviyorum. İnsanlığımın korunduğunu, itibarımın düşünce baskısı ya da toplumsal zorlama altında ezilmediğini hissediyorum...”⁵⁰

“Bağımsızlıklarını özveri gerektiren çabalar ve çoğu kez acılarla kazanmış olan ülkelerin halkları kuşkusuz ayrıca gelişme ve çağdaşlaşma özlemi içindeydiler. Batı’dan gelen ve ayrıca söylenmesi gereken öğüt gerçekte suydı: Afrika toplumları Batıdakilerin siyah kopyaları olmaya çalışmalıydı”⁵¹

Ataöv’ün yukarıdaki cümlelerinde ifade ettiği sorunu Venisî de bu öyküsünde ele almıştır. Geri kalmış ülkenin halkını temsil eden turist çiftten kadın olanı; ıslıl ıslıl parlayan büyük, gelişmiş Avrupa şehrine ulaştıklarında şehri gözlemlemesinin ardından düşüncelere dalar. Kendi milleti ile buradaki insanları karşılaştırarak onların yaptıklarını sadece şekilsel boyutta taklit ettiklerini ve bunun kendilerine hiçbir şey kazandırmayacağını anlayarak hayıflanır:

“Başkalarını ilerlemelerinden dolayı ne kadar da kıskanıyoruz ve sonunda kolay, şekli meseleler, geri kalmışlığımızı arttıran şeyler dışında onları iyi taklit etmiyoruz. Onlar gibi okuyoruz ve diplomalar alıyoruz fakat onlar gibi olmamız mümkün değil; sadece onlardan korkarak aralarında olursak bu mümkün. Onları anlamıyoruz, onların dehası ve yaratıcılığına hayran kalıyor ve aynısını yapamadığımız için üzülüyoruz, üzülüyoruz ama hareket etmiyoruz, çalışmıyoruz, çabalamıyoruz, kendimizi değiştirmiyoruz. İlkel alışkanlıklarımızdan dolayı karanlık köşelere çekilip kalıyoruz.”⁵²

‘Ale’ş-Şâtı’i’l-Âhar (Diğer Kıyıda) adlı öyküsünde Venisî, önceki öykünün temasına benzer şekilde Paris’te yaşayan bir Cezayirli’nin yabancılık duygusunu, oradaki yaşam şartlarını, geçmişe ve vatanına duyduğu özlemine ele almıştır. Ancak bu öyküde yabancılık çeken ana karakter Salih, Paris’te zorunlu olarak, para kazanmak için bulunmaktadır ve yoksulluğu en derin haliyle yaşamaktadır. Mekân isimlerinin fazlaca kullanılması öykünün gerçekçiliğini artırırken bu isimler vatanındaki bir mahallenin, sokağın ya da okulun ismidir, yaşamakta olduğu Paris ile ilgili olarak herhangi bir mekân ismi verilmez. Ancak evinin bir göçmen mahallesinde olduğu bilinir. Çünkü Paris’te hayat, pis bir mahalledeki buz gibi evinden ibarettir. Yoksulluk ve yabancılığın, belki dışlanmışlığın bir sonucu olarak yaşam alanı sınırlıdır:

“Bu mahalleler ne kadar pis ve deli, özellikle bu ev, bir fare yuvası, başka bir şey değil. Bu siyah duvarlar göğsüme çöküyor, sanki taş yutuyorum, taş. ...Bu şiddetli soğuk, parmak uçlarımı öldürüyor. Yatak da soğuk, çok soğuk. Yatağın üzerinde bağdaş kurmuşken aklı uzaklara gidiyor.”⁵³

“ ‘Kuskuş’ verdiğini zanneden o lokantaya gittiğimde orada özlediğim pek çok esmer yüz görüyorum. Onlar tamamen benim gibi üzülüyorlar, istedikleri şeyi açık bir şekilde ifade etmek ve istediklerini yapmak için cesarete ihtiyaçları oluyor, istediğimizi yapamıyoruz. Dönmek için... geri dönmek için. ...Yeterli parayı topladıktan

48 Berrada, “Arab North Africa”, 248.

49 Venisî, *Rusikâdâ ve’l-Uhreyât-Mecmu’atu’l-E’malu’l-Kâmile*, 715.

50 Venisî, *Rusikâdâ ve’l-Uhreyât-Mecmu’atu’l-E’malu’l-Kâmile*, 716.

51 Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, 78.

52 Venisî, *Rusikâdâ ve’l-Uhreyât-Mecmu’atu’l-E’malu’l-Kâmile*, 713.

53 Venisî, *Rusikâdâ ve’l-Uhreyât-Mecmu’atu’l-E’malu’l-Kâmile*, 76.

sonra bir erkek olarak ülkeme döneceğim... orada güneşin toprağında, sıcaklığın toprağında bir ev inşa edeceğim, orada bu siyah sis ve boğucu havadan uzakta onu saflık, temizlik ve aydınlıkla inşa edeceğim. ...Her ne zaman sabahleyin biraz para biriktirmeye niyetlense akşamleyin elinden uçuyordu. Hendek gibi bu ülke, her şeyi yutuyor ve her şeyi, kanları, dilekleri bile emiyor... Karar verdi: Ev dayanılmaz, dondurucu ve çok soğuk olsa da şartlar ne olursa olsun bugün dışarı çıkmayacak."⁵⁴

Vatan özlemi, sadece yabancılığın ve dışlanmışlığın getirdiği bir durum değil, yaşam koşullarının kötü olmasının da sonucudur. Paris'in pahalılığı Salih'i evine hapsederken soğuk ve açlık evinde de yakasını bırakmaz. Vatanına dair her şey ona Paris'ten daha güzel görünür ve on yıl öncesini, kendi vatanındaki, mahallesindeki gençlik günlerini hatırlar. Sık sık şu anki evi ve yaşam şartlarıyla geçmiştekileri kıyaslar:

*"Bulut, pencerenin önünden geçiyor ve yerini karanlığa bırakıyor, gün batımı karanlığına, başka, özgün bir karanlığa, Paris'in koyu gökyüzü onunla ayırt edilir. Gün batımı her yeredir; orada bizden uzakta bile. Bu hakikat konusunda dahi aklına şüphe düşüyordu ve yüksek sesle iç çekerek şöyle diyordu: Memleketimde gün batımı bile buradaki gün doğumu gibidir."*⁵⁵

Öykü genelinde kullanılan geriye dönüş tekniği, ana karakter Salih'in üşüdüğünde çocukluğundaki soba başında durduğu günleri ve acıktığında evde pişen kuskus yemeğini hatırlaması gibi zor durumlarda güzel anılara sığınma şekli olarak görülür.

SONUÇ

Fransız sömürgecinin başladığı ilk yıllardan itibaren sürekli bir direniş göstermiş olan Cezayir'in edebiyatında kısa öykünün kaynağı devrim ve bağımsızlık mücadelesi olmuştur. Mücadelenin başladığı sırada Zuhur Venîsî, henüz gençliğinin baharındadır ve bütün o sürece sadece tanıklık etmemiş, olayların bizzat içinde yer aldığından devrim yıllarını ve sonrasını bir tarihî belge, bir otobiyografi tarzında gerçekçi anlamıyla kısa öykülerinde başarılı bir şekilde tasvir etmiştir.

Bu çalışmada incelenen öyküleri ise özellikle kadın yazarların üsluplarında ve temalarında yeniliğe başladıkları 1980'li yıllardan sonra yazılmıştır. Uсталık dönemi eserleri de diyebileceğimiz bu öykülerinde sömürgeciliğin getirdiği yoksulluk, açlık, dışlanma, yabancılık gibi kavramları işlerken aynı zamanda Cezayir halkının yaşadığı çevreye, geleneklere, kadına bakışına da dikkat çekmiştir. Öykülerinde ana karakterin genellikle kadın olması, Venîsî'nin feminist bir rol üstlendiğini de göstermektedir. Ancak onun feminist edebiyatı bilinenin dışında olup yalnızca kadının toplumdaki yeri veya kadın-erkek ilişkisi çerçevesinde sınırlı kalmamıştır. O hayata dair her türlü meseleyi düşünen, sorgulayan, direnişçi kadın karakterler yaratmıştır ve bu karakterlerin duygu ve düşünce dünyalarını aktarmaya yarayacak uygun teknikleri başarıyla kullanmıştır.

eż-Zılâlu'l-Mumtedde (Uzayan Gölgeleler)'de öykünün ana karakteri Zeynep'in mücadele yıllarını unutmadığı ve bağımsızlığın yirmi beşinci yıldönümünde o günlere dair hatırladıkları geriye dönüş tekniğiyle anlatılır. *Mer'etu'l-letî Telidu'l-Benâdik* (Tüfek Doğuran Kadın)'de Fransa'dan gelen yerleşimcilerden bir doktorun yardımcısı olarak çalışan ana karakter Zehiye ile doktor arasında kurtuluş mücadelesine dair kısa bir diyalog geçer. Bu diyalog üzerine düşünceleri ve Zehiye'nin vatan, bağımsızlık sevgisi iç monolog tekniğiyle okuyucuya aktarılır. İncelenen öykülerin hemen hepsine ise Cezayir halkının açlığını, yoksulluğunu ve yaşadığı çevreyi gözler önüne getiren betimlemeler hakim olmuştur.

54 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 78.

55 Venîsî, *Rusikâdâ ve'l-Uhreyât-Mecmu'atu'l-E'malu'l-Kâmile*, 77.

KAYNAKÇA

- Ataöv, Türkkaya. *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*. İstanbul: İleri Yayınları, 2010.
- Berrada, Mohammed, "Arab North Africa", *Arab Women Writers: A Critical Reference Guide (1873-1999)*, ed. Radwa Ashour vd. (Cairo and New York: the American University in Cairo Press, 2008), 235-253.
- Can, Ahmet Hamdi. *Modern Cezayir Edebiyatı ve et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Croisy, Sophie. "Algerian History, Algerian Literature and Critical Theories: An Interdisciplinary Perspective on Linguistic Trauma and Identity Reformation in Postcolonial Algeria". *Interdisciplinary Literature Studies*, 10/1 (2008), 84-106.
- Dursun, Davut. "Cezayir (Sömürge Dönemi)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 9 Mayıs 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir#4-somurge-donemi>
- Fanon, Frantz. *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*. çev. Kâmil Çileçöp. İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.
- Fedai, Aysel. *Fransa Hakimiyetinde Cezayir (1914-1954)*. Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Gökgöz, Turgay - Yıldırım, Menekşe Filiz. *Modern Cezayir Öyküsü*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2019.
- Kahraman, Kemal. "Cezayir (Osmanlı Dönemi)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 9 Mayıs 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir#3-osmanli-donemi>
- Karasu, Kâmil. *Cezayir Arap Romanının Doğuşu ve Gelişimi (1962-1992)*. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Luraghi, Raimondo. *Sömürgecilik Tarihi*. çev. Aydın Emeç. İstanbul: Sosyalist Yayınlar:13, 1994.
- Meĥfi, İkrâm. "es-Sevretu't-Tahrîriyye fi'l-Ķıssati'l-Ķasîrati'l-Cezâiriyye ez-Zılâlu'l-Mumtedde li Zuhûr Venîsî enmûzecen". *Câmi'atu'l-Muhammed Haydar-Biskra Mecelletu Kulliyeti'l-Âdâb ve'l-Luġât*, 24/1(2019), 479-488.
- Sahel, Malika. "The Algerian Post-Independence Linguistic Policy- a Recovery of National Identity". *European Journal of Language and Literature Studies*, 3/2 (2017), 38- 43.
- Saîdüni, Nâsîrüddin. "Cezayir (Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim 9 Mayıs 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir#2-tarih>
- Sartre, Jean Paul. *Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir*. çev. Süheyla N. Kaya. İstanbul: Belge Yayınları, 1995.
- UHİM, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi. "Yirminci Yüzyılda Soykırım ve Katliamlar". Erişim 9 Mayıs 2022. <https://www.uhim.org/yirminci-yuzyilda-soykirim-ve-katliamlar.html>
- VENÎSÎ, ZUHÛR. *RUSİKÂDÂ VE'L-UHREYÂT-MECMU'ATU'L-E'MALU'L-KÂMİLE*. CEZAYİR: DÂRU'L-HÛMA, 2004.

EXTENDED ABSTRACT

At the beginning of the 19th century, when the Ottoman Empire began to disintegrate rapidly, Algeria ceased to be an Ottoman province and became a French colony. Until the Algerian people gained independence in 1962, France impoverished them economically, socially and culturally, and moreover, they coveted their lives and tried to destroy their Muslim Arab identity. For this purpose, it took the lands of the Algerians and gave these fertile lands to the settlers brought from France. During the I. and II. World Wars, France provided the need for soldiers with the Algerian people, whom it prevented from even reaching health care, which is one of the most basic human rights. In an effort to make them forget their own language, French opened schools and banned education in Arabic. However, the Algerian people did not lose their fighting spirit despite all these persecutions brought by the colonial order that lasted for more than a century. For this reason, many works have emerged in Algeria in order to announce this destruction caused by France in their effort to gain their freedom and identity to the world. Thus, the struggle for independence became one of the basic building blocks of their literature. Zhour Ouanissi, a writer who was involved in the struggle for independence and lived in those periods, also wrote down various aspects of the people's experiences during and after the occupation.

Ouanissi, who has many identities such as journalist, politician, writer, educator and mujahid, wrote all her works in Arabic as a writer who assumed the guardianship of Arabic, unlike most of her contemporary writers. In addition, as the general feature of the period, while the first literary product types in Arabic consisted of poetry and short stories, she also had the title of the first woman writer who wrote novels after independence. She has six short story collections, three novels and an autobiography.

In her works focusing on revolution, women's issues and socio-economic conditions, she generally chose her heroes as female characters such as mother, sister, mujahid and touched on their problems. Thus, she also pioneered the feminist movement as the national and international representative and advocate of women and society with its literary aspect.

In this article, five stories selected from the story collection *Rusikādā wa'l-Uhreyāt-Majmū'atu'l-A'mālu'l-Kāmile* published in 2004 will be analyzed. In these stories, a poetic style comes to the fore in Ouanissi's treatment of the homeland and the struggle for independence. However, these stories, which mostly bear traces of her own life, are very close to her daily style. Her story *al-Zilāl al-Mumtadda* (Longing Shadows), in which she reflects the effects of the war on her by going back twenty-five years through the eyes of a mother who has experienced the struggle for independence, has been one of the best examples of this diary style. For this reason, flashback technique and epic narration came to the fore in the story.

Ouanissi, who often includes descriptions and similes in her stories, focused on symbolic expression in her story *Hanīn* (Longing for the Homeland). The excessive use of symbols and metaphors has created ambiguity in the story. In the story, the author dwells on how the events experienced in the period until 1960, when she was only twenty-four years old, had an impact on her short life. She likened colonialism to a volcanic mountain, compared the invasion to the first fire, and the events that took place during the revolution to the next big bang.

In *al-Mar'atu allatī Talidu al-Banādik* (The Woman Who Gives Rifles), one of Ouanissi's stories about the role of women in the resistance movement, a short dialogue takes place between the French doctor and Zehiye, a local person, followed by an interior monologue with paradoxes. With this technique, Zehiye's nationalistic and patriotic feelings are revealed.

Unlike the others, in the story called *Keffu al-Vatan* (The Hand of the Homeland), newer subjects are handled instead of the struggle for resistance or liberation. Here, issues such as the relationship between men and women, marriage and the meaning of life, the stage of old age, the importance of thinking, the concepts of foreignness and freedom are questioned.

In her story *Ala'sh-Shāti'i'-Âhar* (On the Other Shore), Ouanissi, similar to the theme of the previous story, deals with the feeling of alienation of an Algerian living in Paris, the living conditions there, and his

longing for his past and homeland. The nostalgia for the past has led to the use of the flashback technique in this story. In addition, the excessive use of place names increased the realism of the story.

The stories analyzed in this study were written after the 1980s, when women writers began to innovate in their styles and themes. In these stories, which we can also call the works of the author's mastery period, it is seen that interior monologue, flashback and psychoanalysis techniques and description are frequently used.